

«Дезертир»

Юрій Федькович

Вступ

Іванові Юрчишиному в Валяві на поклін

Не цареві мостивому,
Не пану в палаті,
А тобі, єдиний друже,
Хочу одспівати
Мою думу замучену,
Криваву, убиту.
Така, брате, наша доля -
Що ж мусиш робити!
А від долі ні за море,
Ні у синє море
Не утечеш, не вкриєшся -
Увезде здогонить,
Як половик пташиночку,
Отак, пане-брате!
Чи уперед заспівати,
Чи вперед заплакати?..
Й мене мати колисала,
В папір завивала,
Служби, утрєні наймала -
Ні, не ублагала
У доленьки... Приїхали,
Розкотили фану,
Прочитали артикули
В неділеньку рано
Та й займили у чужину,
Як камінь у море!..
Боже милий, боже милий!
Доле моя, доле, -
А ти мене ще питаєш,
Чого проклинаю?
Проклену тя, невірная,
Кілько нагадаю
Мою долю безталанну,
Ті недобрі люди,
Ті дороги неміряні...
Ах, як болять груди!..
А вни кажуть, щоб не плакати
Та славу козачу
Не втратити... Не плакав би -
Само серце плаче!..
А що далі, Іваночку? -
Ти й сам здоров знаєш:

Муштрували, катували,
Ланцями карали,
Славу добру відбирали, -
Що ж робити мушу?
Я вже думав, Іваночку,
Занапстить душу.
Я так думав: одна кулька -
Позбудеться горе,
А ті люди нехай відтак
Що хоча говорять!
Не вни мене судитимуть,
Бог буде судити. -
Я так думав... А ти, брате,
Як ангел-хранитель,
Стояв тихо надо мною,
Ділився зо мною
Муштрованим моїм горем,
Замученов доле.
Ти все казав: "Товаришу,
Ще будемо жити!"
Чи ж не життя?.. Боже, боже!..
Да що вже робити!
Минулося, не вернеться;
Треба забувати.
Нехай і так, як забуду...
Брате мій, Іване,
Згадаю тя до схід сонця
В неділеньку рано,
Згадаю тя на полудне,
До обіду йдучи,
Згадаю тя на базарі,
Токай-вино п'ючи,
І ввечері по вечері,
На порозі стоя...
Як з місяцем розмовляю,
Так, було, з тобою.
Кілько місяць молоденький
Край моря зомліє,
Кілько серце нагадає
Літа молодії,
Спом'яне тя душа моя,
Брате мій, Іване!
Доки світа, доки віку,
Доки сонця стане,
Спом'яне тя душа моя,
Думов приголубить!
А вни кажуть проклинати
Та лаяти люди!..
Любитиму, тулитиму,

Барвінком, да рутов,
Та вітами вишневими
Стежки та дороги
Стелитиму тебе ради!
Тебе ради, Йване,
Забуваю свої літа,
Гарешти, кайдани.
Бо я найшов, що ви, може,
І не находили:
Одну душу на всім світі,
Одно серце щире,
Що вітало - не багача
З побитої хати,
Не в риданні вельможного,
Не рідного брата, -
А чужого чуженицю
В залізу да в горю!
Доле моя нерівная,
Єднаюсь з тобою!..
Привітай же, товаришу,
І мого Івана
Не в порфірах, не в золоті,
А в таких кайданах,
Як і ми колись носили!
Привітай го, друже, -
Я ліпшого не придбаю.
Що ж робити мушу,
Коли така моя доля?
Других учать в школах,
Як співати, віршувати,
А я у неволі
Тільки й вчився, от що, брате!
Да мені байдуже,
Я не панам співати йду, -
До вірного друга
Іду з моїм віршуванням
Та з моїм Іваном.
Привітай го, товаришу,
Як мене бувало,
Вітав еси на стороні,
Вітав, не цурався!
Отак, брате-товаришу,
В его розпитайся
Про доленьку, недоленьку -
Душі легше буде.
Розтопиться люте горе,
Подобріють люде,
І надія нова, красна,
Як та ясна зоря,

Що вирине рано з моря,
Умита росою,
Зазоряє нещасному,
Зведе хвору душу
Новов силов, новим життям!
А я собі, друже, -
Не в Сочаву до святого
Богу помолиться, -
А у кресаку, да у павах,
Да у порошницях
Погуляти на Вижницю;
Погуляти просто,
А на наніч до Аксани,
В двори на помостах:
 "Дівчино моя,
 Втвори ворота!"
 "Не отворю, серце моє,
 Бо ще-м не твоя!"

На білому камінчику
 В неділю до дня
Сидів жовняр з Маланкою -
 Ти доле моя!
Жовняр каже: "Ходім, серце,
 У мій новий двір,
В мене ганки мальовані,
 Садами самбір".
Вона каже: "Вітер пражить -
 Мені студено.
Ходім, милий, ходім, друже,
 У море на дно!"
Кохалися, хилилися;
 Аж місяць зійшов -
Маланочку із жовняром
 Уже не найшов.
Лиш ширинка білесенька
 Поплила долів, -
А як місяць придивився,
 Край моря зомлів.

Наймит

Добре тому на світі жити,
В кого доля дбає:
Хоть латана сардачина -
Люди поважають,
Бо у його дві кошарі,
Комора набита...
А від кого відцуралась, -

Що тому робити?
До схід сонця пошукати
Під водою долі
Або вночі закопатись
В степу серед поля,
Аби люди і не знали -
Бо скажуть: ледащо!
Люди судять - як нас видять,
Не питавши, за що
Та доленька відцуралась,
"Не хоче робити!"
Втопив би ся, пани-браття, -
Жаль душу губити.
А так одно осталося:
Боротися з долею,
Увоцання боротися!
Чи ми перебором,
Чи вна трутить у могилу -
Наша слава буде.
Перебором - заніміють!
Недобрії люде,
А загинем - поховають!
Боже добрий, боже,
Серце вміє заспівати,
А впинить не може!

Нема в мого Іванчика
Ні батька, ні неньки -
Самий-самий серед світа;
Не має серденько
З ким поділить, молоденький, -
Як билина в полі!
А він собі не журиться,
Не лає на долю.
А щоб серце не скучало
Тихими ночами -
Вийде собі за ворота,
Вмиється сльозами,
Запитає в нічних зорей
Про завтряшню долю,
Подивиться на місяця,
Помолиться богу
Та й знов собі у господу,
Щоб в хаті не чули;
Бо то чужі, лихі люди -
Питатися будуть,
Де марнував цілий вечір? -
Що буде казати?..
То не батько, то не рідний

Вийде виглядати
Свого сина, а господар.
Що буде робити?
Нема свого, рідненького, -
Чужому коритись
Треба в світі, а то скажуть:
"От якесь ледащо!"
Сиротині треба гнуться!
А то, браття, й краще,
Бо так і бог завидує,
І всі добрі люди.
Батько, неня з того світа
Молити му будуть
Щастя-долі, - чи вимолять?
Побачимо, брате, -
А тим часом треба в світі
Самому придбати.

Служить Іван в господаря
Уже вісім років,
Поважає його добро,
Як в голові око;
Поважає, доглядає,
Ночі не всипає, -
Бо хто чуже не шанує,
І свого не має.
Так сказано у законі,
Так треба й робити.
А газді ще й недогода!
Хвалиться, неситий,
Що й сембрилю не виплатить...
Отакі-то люде!
Боже правий, боже боже добрий,
Коли вже з їх буде
Того злота кривавого,
Кривавого поту?..
Що в їх кара, що в їх муки? -
Злота, злота, злота!..

Іде славне парубоцтво
В неділю гуляти
У кресаках да у павах, -
Звичайно, багаті!
А мій Іван сидить дома;
Чи вроди не має?
Як той явір кучерявий
Над водою мая,
Як той ангел мальований
В бога на престолі!

Знала мати в малювати,
А не дала долі
Золотому тому сину,
Єдиній дитині! -
Виріс в наймах, у неволі, -
Мабіть, і загине
У неволі!.. Не питайте ж,
Чого серце плаче!
Пішов би він погуляти,
Так люди побачать
Дрібні сльози... а навіщо?
Вони не допоможуть,
Не допоможуть, а осудять!
Боже добрий, боже,
От, які-то на сім світі
Повелися люде!..
Не журися, Іваночку:
І ти ще добудеш
У господи того щастя!
А тим часом, брате,
Хіба вночі поплакати,
А вдень дбати, дбати
Та збирати колосочки
На чужому полі!
А що далі зустрінеться?
Може, синє море
Доведеться побачити?
Сердешний Іване!
Стане моря, стане муки -
Китайки не стане
Утирати дрібні сльози
Тихими ночами...
Доле наша, доле наша,
Що ти робиш з нами!?

Уже в мого Іванчика
І своя хатина
Кінець села біліється.
Червона калина
Аж у вікна упустила
Широкої віти.
На припичку вогонь горить
Та далеко світить.
А молода хазячка
Вештається в хаті -
І не сказати, яка гарна
Іваночку, брате,
А ти журивсь про доленьку, -
От, видиш, і доля!

А хоть треба заробити
На чужому полі, -
Коли є з ким поділити,
Серце не питає!
А як мале ангелятко
В хату завітає
Та принесе з собов раю -
Що тогді аж буде?..
А ми долю проклинаєм
Та господа судим,
А за віщо? Що сліпії!
Шукаємо долі,
Де їй зроду і не було:
То в церкві, то в школі,
То у шинку під лавою...
Немає, немає! -
А край села в новій хатці
Сина забавляє
Да лагодить до вечері,
Вигляда в квартиру,
Чи не йде ще мужик з поля.
Отам, мої милі,
Отам їй шукати, славні пани-браття,
Отам вона дома, отам вона є!
Калинов на літо укриє ти хату,
Кубелечко тепле на зиму зов'є.
А хоть і поверне у гості тривога,
Вона їй одурить, словами впоїть,
Вона перемовить і самого бога,
А лиха заставить корови доїть.
Отака-то, браття, доля в своїй хаті,
І своя семія, і питомий кут.
Про віщо ж томитись, за морем шукати,
Коли вона осьде, коли вона тут!?

Чи хороше, Іваночку,
Оце я говорю? -
І не чує! Свище собі,
Повертає з поля,
Да вже не до господаря,
А у свою хату.
А молода хазяєчка
Вийшла зустрічати,
Веселенька.
Веселенька та моторна, -
На руках дитина.
"А то хто там, Василечку? -
Ану, кричи: неню!
Ну-ну, неню, дам я тобі!

Де так забарився?..
Бити няня! а-а, ненью!" -
Тільки подивився:
Серце плаче радіючи!..
А то бите горе,
А то сонце, а та спрага? -
Здається, ніколи
І не було того дива! -
"А ку-ку, Василю!
Йди до няня!" - Чекай, мамо!
Ти била дитину?..
Так що: била? - Дамо ж ми їй!
Ходім бити маму!
Ще раз? ще раз!" - "Вайльо, вайльо!
Чекай же, поганий,
Не дам циці!" - "Овва, кажи:
Будем обходитись!
Я йду собі завтра рано
Із неньом косити,
А ти рушай!" - Хазяечка
Стрибнула в хатину,
Щоб вечерю лагодити.
А Іван із сином
Гуля собі по дворові,
Сам не зна, як носить.
А вно собі перебира
В золотім волоссі
Маленькими рученьками
Та за вусок миче;
А хазяйка в кватирочку
Вечеряти кличе.

Некрут

Є на світі доля,
А де їй шукати? -
Чи в пана в палаті,
Чи в мужицькій хаті?
Чи у чорних горах,
Чи за синім морем
У гарячій краю,
В гаю сикоморі?
В гаю сикоморі
Змії ся виводять;
А в гарячій краю
Лев лабою оре;
А в горах копають
Діамант та злато -
На рідного брата

Гострий ніж наняти;
А за синім морем
Маланка співає,
На кривавій скелі
Стада випасає.
Я же, брате, волю
Морське стадо пасти,
Як маю шукати
У палатах щастя.
За золотов брамов,
За писаним муром,
Здається, пурпури:
Аж - ящура шкура.
Лиш в мужицькій хаті
Бог рай розсіває, -
Про віщо ж го люди
Шукати не знають!?

І так добре, пани-браття:
Нехай не шукають;
Легше серцю світом нудить,
Як доля не знає.
Не знатиме - не заплаче,
Так ляже в могилу.
Але кого та доленька
По раю водила,
А потому в пекло впхала, -
Що має робити?..
Доле, доле, ліпше спалить
Чи клевцем убити,
Як так карать! І нас, брате, -
Боже добрий, боже!
Заплав би, як береза, -
Та висипав сльози
У Чернівцях!.. Не остало;
Лиш серденько б'ється!..
Ходім, брате-товаришу,
Ходім подивиться,
Де ті пани нас карали, -
Мені ж легше буде!
Може, горе запечене
Розтопиться в грудях,
Як побачу ті кайдани.
Меться ми здавати,
Що ті літа молодії
Вийшли муштруватись
Перед паном єдноралом...
Або на полудне
Пішли варту люзувати...

Боже мій пречудний!..
Ходім, брате, ходім, сизий,
Доки ще до гробу, -
Подивиться на Чернівці,
Що там лихо робить!

У Чернівцях серед ринку
Оперед одваху
Стоїть сімсот новобранців, -
Стоять сіромахи
У кабатах та у чаках,
В чорних порошницях,
Через плечі реміннячко,
На плечу рушниця.
Отак стоять - ні кинуться,
Сердешнії діти!
А хто отам межи ними
Аж у третім гліті
Стоїть бідний, заплаканий? -
Іване, Іване!..
А долечка, а діточки?
- Василю! Штефане! -
Аж закричав безталанний,
За серденько вховпивсь!
А капітан за плечима:
- Будеш мовчати, хлопе?
- Я ж не мовчу? Пане любий...
- Що?! ти відрікаєш?
Капрал: буки! Двадцять і п'ять!
Я тобі покажу,
Як-то мовчати та кориться!
Дивіться, пся віра!..
Чого ждете, капрал Близнюк? -
І капрал відмірив
Поганую, страшну кару...
- Устань! - Поклонився.
Як ящурка, як собака,
Німець подивився
Та й повелів іти у гліт...
Іване, Іване!
А ти казав, що є доля,
Що ти їй достанеш,
Що вимолиш, вигорюєш,
Лихо перебореш?
Іди ж тепер боротися
Аж за синє море!
Може, там тя привітає?
Буде, брате, буде!
Привітає друге сонце,

Другі, чужі люде,
Лиш та доля не стрінеться
І не привітає.
Хто без неї уродився,
Того й закопають
Безталанним! Отаке-то!
Що маєм робити?
Доки зможем - а ми терпім,
А несила - вбитись,
От і кінець. Ліпше серцю
В домовині бути,
Як так жити. Боже, боже!
А наші некрути
Де, сердешні, скитаються
В широкому світі,
Замучені, заплакані? -
Ходім подивитись.

За Кіцманем да за Дністром
При битій дорозі
Стали наші вибранчики
Широким обозом
На полудне спочивати -
Сердешнії діти!
Ясна зброя в переметах
На сонічку світить,
А вни лежать замучені...
Боже милий, боже,
Ліпше лежать у могилі,
Як тут при дорозі!
У могилу поховають -
Перестануть бити,
А тут в'ється з гарапником
Капітан сердитий,
Щоб і води не напитись!
Отаке-то, брате!
Якби став вам розказувать...
Ні, буду мовчати;
Бо однако не ймуть віри,
А скажуть: "Морока!"
А так ліпше: закопають
У яму глибоко
З усім горем муйшрваним -
Мені легше буде;
Не учують, не знатимуть -
От і не осудять...
А що Іван мій сердешний
Робить у обозі?
Нездужає, сіромаха,

Лежить при дорозі.
Коло його побратимко
Стоя зажурився:
- Іваночку, товаришу,
Може б, ти напився
Горівочки добренької?
Я ще маю з дому, -
Ану, куштуй, яка добра!
- Най, трошка потому!
Ану-ко, Іване,
Ану-ко пий! Хоть насилу!
Що робити маю?..
Може, дуже нездужаєш?
Я йду, земельдую,
Аби пішли за дохтором?
Чи чуєш? - Я? Чую.
- А що? Я йду! - Куди ідеш?
- Таже до опасу,
Аби пішов за дохтором.
- За дохтором? Нащо?
- Таже тобі! Він порошки
Напише ти, може,
Або зілля дасть напиться.
- Мені не допоможе. -
Та й укрився хустиною. -
Братика, Андрію,
А сьогодні що, субота?
- Ні, брате, неділя.
Або чому? - Отак-таки;
Я собі думаю,
Як то нині в Буковині
Празинк зустрічають,
А як ми тут! Боже, боже!
Бувало, в неділю
Возьму свої сини любі
Та й піду на зілля
У левади... А там красно -
А там сіножаті
Да діброви!.. А Василько:
"А це наше, тату?"
"Ні, це чуже, мій голубе!"
"Шкода, що не наше;
Я би купив два волики
Та водив на пашу
В оцю траву... Яка гарна!..
А оцей метелик -
Чи і в його є ненечка,
Що так пишно вшила
Єму крильця? ще й мережка! -

А так, що мережка...
Овва, й мені мама вшиє!"
Сину мій сердешний,
Мабіть, тобі вже не вшиє,
Бо не буде з чого! -
Та й заплакав. А капітан,
За плечима стоя,
Гарапником! - А, ти плачеш?
- Ні, пане, не плачу.
- Я вже дуже добре знаю,
Що з тебе ледачий
Буде жовняр. А де горніст?
Ану, клич до купи!
Доста уже марнувати! -
Сердешні некрути,
Як парені, позривались,
В ряди поставали.
Ударили тарабани,
Курява устала
Та й укрила безталанних -
Мов тут і не було.
А з-за Дністра тарабани
Глухо-глухо гули.

Капрал

Музо моя віршована,
Невінчана доле!
Понад тисяч тисячами
До тебе ся моля,
Гарячими тобі молясь
Книжники, учені,
А ти найшла, необачна,
Мужицького сина,
Ще й у чорних, темних горах,
В кривавім карбаті!
Музо моя, свято моє,
Люди муть сміятись
З тебе й з мене! "Ледащиця, -
Будуть говорити. -
Що він має? Одну душу
Да й ту неумиту
В каламарях! Хам - та й годі!
А в нас паргаміни,
А в нас школи!.. Музо, доле
Велика, єдина,
Отак люди тебе всудять!..
Понехай вітати
В закурену мою хату!

В тебе ім'я золотое...
Нехай не сміються
Ті книжники препогані,
Та нехай не б'ються
Ще й ті львівські віршомози!
Мені легше буде...
Може би, став забувати
І ті чужі люде,
І ті муштри муштровані -
Серденько спочине!..
Ні, не хочеш покинути
Мужицького сина, -
Ти не хочеш!.. Лиш ти одна,
Бо всі понехали!..
Я сирота в сему світі;
Мені не остало
В людей долі, - не остало,
Бо їм було мало!..
Беріть собі, а я маю,
Ще й замного маю, -
Спасибі, зоре!..

Холод віє,
На моїм світі вечоріє;
Новую скриню устеля
Страшнов та чорнов свойов плахтов
Та невсипуща Парка-пряха;
Нечуя-ангел вже хиля
Закурену свою факлію,
А я лиш дивлюся та млію...
Чи не збрехала та надія?
Ясна зоре моя!..
Лиш ти одна похилилась
Тихо надо мною,
Як береза нетвереза
В неділеньку вранці.
Скажи, моя єдина:
Чим свого коханця
Виряджатимеш та той світ?
Чи сріблом, чи златом?..
Нехай срібло, нехай злато
Сиротам багатим,
А мені лиш одну славу
На вічну дорогу;
Вінець мартира на голов
Кривавий, глоговий,
Як та доля України...
А й ми єї діти!..
Зоре моя вечірняя,
Єдиний мій світе, -

І ми сини України...
Я пан над панами! -
Як пропаде Україна,
То укупі з нами -
Вінці мартирів на главах...
Я більше не хочу!
А ви, люди, вибачайте,
Коли вас клопочу:
Я кращої не умію.
Що ж робити мушу!..
Другі в Римі да в Атенах
Напувають душу,
А я тільки гарештами,
Та муков, та горем
Поїв свою безталанну...
Така моя доля!

А де ж наші вибранчики,
Сердешнії діти,
То залізне горе борють
В широкому світі?
О - далеко! Аж у Мантві,
Під старим Кастельом
Сидять собі. Вечір тихий,
А вни невеселі,
Зажурились, молоденькі,
Нишком серце мліє:
Воно чує нове лихо,
А сказати не вміє...
Та й навіщо, пани-браття,
Лихо вповідати?..
Завтра рано в чистім полі
Заревуть гармати;
Завтра рано музик-банди
До штурму задзвонять;
Завтра рано поточаться
Червоні-червоні
Три Дунаї!.. Одна кулька,
Оден багнет в груди -
Щастя, доля, лихо, горе,
Піски, тали, люди -
Усьо, усьо закопають
Ув одну могилу!
Довго муки, довго кари,
А життя - на хвилю.

Лиш той капрал Біловусяк
Нічим ся не журить:
Сидить собі під касарнев,

Гарну люльку курить.
- Еге, хлопці, смолотока?
Яке нове лихо
Навіяло, що між вами,
Як в церкві, тихо?
Ану мені в вічі глянуть!..
А ти що, Іване?
Сюда ходи! Бігме, плаче!
Стидайся, погано!
- Коли ж мені так важенько!
- Він лист дістав з дому, -
Обізвався Городенчук.
- А відтак що з дому?
- В його жона умирає,
В його малі діти!..
- А той старий пан капітан
Всіх держить на світі,
Чи як кажеш, мій пишняка? -
Він-бо зараз в сльози! -
Устид, хлопче! Хтось би гадав,
Що тим що поможе,
Що заведе цідитися...
Ану мені тихо!
Ти думаєш, що сльозами
Позбудешся лиха?
Ще го гірше розворушиш!
Така тото справа.
То не штука - добуть жалю,
Але ото слава:
Заховати своє горе
У серці глибоко,
Так, аби го не дозріло
І найбистре око.
Чи як кажеш, Фудульняку?
Ти є, що є в мене, -
А ото всі старі баби.
Ади, як у жменю
Цідить своє мокре лихо!
Не плачте ж бо, кляті,
Бо ще й мені доведеться
Мість дурня заплакати.
Я б вас убив!.. - І дві жваві
Покотились сльози...
- Ви, голови капустяні,
Думаєте, може,
Що я плачу? Та цур же вам!
Вража комашина:
Не мала де, але в око!
Да хай лихо гине!..

Де Горденчук? - Я тут, пане!
- Ану мені швидко -
Але швидко, чуєш, хлопче,
Вилагодить скрипку
Та... - Єй-богу, пане капрал,
Всі струни порвані!
- Ти чува чи ні? Єдьо мего!
- Вірте богу, пане!
- Чув чи ні?.. Волошина!
Басуй му, Максим'як!
Добре, хлопче!.. Нумо, діти!
Нехай бід гине!!!

"А я собі волошин хороший,
А я собі коваля напросив,
Аби мені чобітки підкував,
Аби мені око сталі а наклав.
Гоп-чук-ши підкови!
Ла драгуца чорні брови,
Ши ла міне не руді, не руді!
Давай хлопцям, не біді, не біді!
І-гу! - отак чини:
Веди дівча в поточину
Або таки у бур'ян, у бур'ян!
Кому схочу, тому дам, тому дам!"

- Та цур тобі з отакими!
Єй-богу, погана.
- Якої ж вам, пане капрал?
Хіба про поману?

"Коби мені паки і паки,
Коби мені в квартиру вояки,
Коби мене молоді, молоді,
Зробила би-м ліжечко в холоді.
А хто йде - не мене:
І хами, і пани.
А я шовком вишиваю,
Мене хлопці добре знають,
Бо я грошей не беру, не беру,
За поману роздаю, роздаю. І-гу!"
- Годі, годі!

Ходім, хлопці, спати!
- Ходім, батьку, вже цапістрах!
- А всі дома, браття?
- Усі, орле, лиш Іван ще
Дочитує в листі.
- Нехай його! А ви, братці,
Помоліться чисто

Тому пану, що на небі,
Бо завтра - хто знає,
Чи котрого до рапорту
З нас не заволає, -
Щоб не сварив! Чи як кажеш,
Друже Горденчуку?..
! - це хороше, що, мабуть би,
І гарматним гуком
Не добудивсь. Нехай його!
Нехай, коли кажу, -
То молоде!.. А хто, хлопці,
Мені казки скаже?
Усі вже сплять!? Нівроку вас!
О боже наш, світе,
Може, завтра в чистім полі
Спатимем навіки!..

Лист

"Іваночку, голубчику,
Друже мій єдиний,
Покинув нас серед світу
На лиху годину,
Мене й діти!.. Іваночку,
Тобі не казали? -
Ото люди! А я їх, бач,
Так щиро благала,
Аби тобі уповіли...
Усьо уповіли!
Іваночку... як казати?
Вже три дні не їли
Твої діти... а ти мовчиш!..
А може... а може,
Ти на мене гнівався?!
Присягу положу -
Я мліла-робила,
Я в неділі заробляла...
Що ж, не стало сили,
Нездужаю уже піврік...
А від тебе, Йване,
Ні словечка, ні вісточки!
О друже мій, пане,
Господарю мій дорогий...
Ні, серденько стине!..
Може, ти нас відцурався,
Забув нас, покинув?
Боже, боже, чи ж так можна?
Іваночку - діти!
Іваночку - сиротами
Остаються діти в світі!

В старці підуть! Іваночку!
О!.. у тебе серце,
Мабіть, уже не те давнє...
Діти мої! в старці!
Іваночку, ізмилуйся!
Хто годувать буде
Мої сини безталанні?..
Люде! - боже - люде!..
Умираю, що згадаю, -
Без часу вмираю!..
А ти, мабіть, між панами
Уже й не гадаєш
На сироти голі, босі,
Убиті, голодні!..
Боже ти мій милосердний,
Чому я не годна
Ціле серце висипати
На оцім папері?..
Так як виджу свої сини
Попід чужі двері,
Хліба прося... попід двері!
А собаки злії?
Розривають мале тіло,
То золоте тіло,
Що кохала, сповивала!..
Боже ти мій, боже,
Допиши ти, напиши ти,
Бо я вже не можу...
О... не можу!.. А ти вже чув,
Що війт нашу хату
Казав продать за податок?
А там небагато
Уже було й доплачувать
Громадського біру:
Дві баночці чи півтора...
Тепер на подвір'ю
З діточками туляюся...
А де зимувати
Будуть твої сини любі?..
Штефанко і "тату"
Уже каже, а Василько
Всьо пріч розуміє.
"Мамо, - каже, - нема хлібця?"
(А само аж мліє).
"Нема, - кажу. - Мовчи, синку,
Завтра прийде тато
Та принесе тобі хлібця!" -
"Багато?" - "Багато,
Мій соколе, тільки не плач!" -

"Та я вже не буду!..
Я би й перше був не плакав,
Коби попід груди
Так мня було не боліло!..
Та-бо й ти... А бачиш:
Мені кажеш не плакати,
А сама все плачеш!
Скажу я всьо. - А таточко
Чи рано приїде?" -
"Рано, синку".

...Не дочитав
- Діти мої, діти! -
Та й полетів!.. "Лиш раз, лиш раз
Нехай погодую
Діток моїх, а потому
Най ріжуть, мордюють,
Най кліщами розривають -
Нічим не питаю!..
А може, вже поховали?..
Й мене поховають
Разом з вами, сини мої!..
А може, під тином?..
Боже, боже, бери життя,
Бери, милостивий!
Милостивий? - О, горенько!
Пекельний ти, боже!..
Не витерплю! Бери душу!!
Не можу - не можу!..
Та й вдарився об гостинець,
Як гадина, звився.
- А я ще тут? Сини мої! -
Знов зірвався, збився

Та й полетів... Боже, за що ж така кара
Єму, молодому, чим він виноват?..
Нас дома справляли за голубі хмари:
Там господь, казали, в його тра дувать!
А ми ж не дуфали? Не ждемо і досі
Великої правди з-за полових хмар?
Лиш град, та морози, та студені роси!..
Мабіть, о ти боже, ми ждемо взадар!
Мабіть, тільки правди у твоєму світі,
Що в ворога купим за готову кров,
З саміського серця на хресті пролиту!..
Мовчи, нерозумне, бо той добрий бог
Уміє й карати, о - добре карати!..
Іваночку, друже! - Нема, полетів!..
Перелетів море, і Альпи рогаті,
І Угри великі, як сивий сокіл.

А на чорні Черногори
Вже не несуть ноги -
Кривавівські та розбиті!
Поваливсь небога
Та й знов устав: треба далі,
Бо й тут, мабуть, люди
Не спитають про доленьку,
А питати будуть,
Відкіля і куди йде?
Що буде казати?
Чи ймуть ему люди віри,
Що йде годувати
Діток своїх зголоджених?
А спитають аудитора,
Чи много засудить
Цісарської для їх плати?..
Не бійтеся, кляті!
Будуть гроші, буде плата
І крові багато!
Уп'єтеся, як горівков,
Пекельнії діти!..
Отакі-то, брате, люди
На круглому світі:
Лиш грошей їм та крові їм,
Крові їм та грошей!..
Ні - пекла їм, грані, джуми,
Аршенику, боже,
Та ящурів молоденьких,
Гадячого терла, -
Може би, раз наситились,
Востаннє нажерлись!

Минув Іван Чорні гори,
Виходить на поле,
Подивився наокола
Та дав сльозам волю.
- Боже, боже! Всюди щастя,
Всюди рай на світі,
Лиш я блуджу, як той злодій!
Діти мої, діти!
Доле моя нещаслива!
Місяцю-вівчарю!.. -
Подивився на ясного
Та й знов пішов далі,
Доки людей присипає
Та ніченька тиха.
Чи обминеш, безталанний,
Віщоване лихо?..

Обминеш, обїдешся,
І з лихом, і з горем,
Але з людьми, серце моє,
Нїколи, нїколи
Не минешся, не забудешся
На дні моря світа!
Найдуть тебе, видобудуть,
Пекельнїї дїти,
Видобудуть, привїтають..
А чим привїтають? -
Побачимо, серце моє,
Побачимо далї.
Ходїм тїльки в Галїцію
Межи руськї люди,
Нехай свої привїтають,
Доки чужї будуть.

В Галїцїї да в унїї
При зеленїм гаю
Оре бойко на пшеницю,
Воли попасає
Та й з наймитом полудне.
Нехай, на здоровля!
А тим часом із дїброви -
Ледве несуть ноги -
Шкандибає якийсь вояк,
Голодний та бїдний:
- Христа ради, кришку хлїба! -
Тиждень не обїдав...
- А ти звїдки? - З Буковини.
- А що ж тут шукаєш?
- В мене дїти, а... я... - Умовк.
- Еге, уже знаю.
Сїдай та жри! - А нищечком:
- Михасю, в карасню!..
Сїв, сердешний, хоче їсти...
Аж тут два жандарї
Вже з-за плечей і крадуться!
- Уставай, небоже!
Обїздрївся: - Ох, боже мїй!
- І бог не поможе.
Давай руки! Чого стоїш?
- Панове коханї! -
Обкрутили ланцюжками,
Перед себе взяли
Та й займили до коменди.
А бойко з охоти,
Що достане тїлько грошей,
Лишив і роботу,

А сам побіг до господи
Жінці похвалитись.
Треба буде на ярмарку
Коралі купити.

Авдитор

У Чернівцях в кам'яниці,
В широкій кімнаті
Сидя штири офіцери
У білих кабатах;
Сивий майор напередні,
За столом авдитор,
Штири шаржі, два геймані -
Всі будуть судити
Арештанта молодого.
Іване, Іване! -
Задзвонили у хоромах
Голосні кайдани.
Майор плюнув, гейманери
Повтирала слюзи...
Отворились пишні двері,
А поганий профуз
Пхнув рештанта всередину -
Як та земля, чорний!
А авдитор молоденький,
Пишинй та моторний,
І за перо! - Як зовешся?
- Я, ласкавий пане?
- Тож-то нудний! Хто ж, як не ти?
- Іван, пишусь Званич.
- Відки родом? - З Буковини.
Ні батька, ні неньки.
Я остався сиротою...
Ще був я маленький -
Сиротою, мій паночку...
Боже милий, боже,
Коби знали, як то гірко! -
Сказать вам не можу,
Як то гірко!.. Мене били,
Мене катували,
У плуг мене упрягали, -
Не замордували,
Бо й мені бог тримав долю
У своєму світі...
Катерино, Катерино,
Рожевий мій квіте!
Як барвінок серед зими,
Зоря серед ночі,
Так ти мені була на світі!..

Да що я клопочу
Вас речами отакими!
Ви не ймете віри, -
Я мав долю, пани мої! -
Прийшли та остригли
Цісарськими ножичками...
Що мушу робити?
А я думав, пан аудитор,
Ще на світі жити,
Ще відтепер... Не судилось!
Така, мабуть, доля!
О пане мій, аудиторю,
Бодай-то ніколи
Лиш сироти без доленьки
Не було на світі!..
Духне веснов із-за моря,
Земля пустить квіти,
Уберуть їй рястом-гаєм,
Як у раю мая, -
Сипне хмара чорним градом:
Ні цвіту, ні раю,
Тільки зима леду крига.
Така моя доля!
Одружився, доробився
Та й думаю: "Гоя!
Тепер жити!" - От нажився!
Тепер, мабуть, стане...
- А чо ж ти втік? - Я не втікав,
А так пішов, пане.
Прочитайе оце письмо! -
Що я мав робити?
Я просився в капітана -
Не хотів пустити,
Ще й набився! А я пішов
На господню волю.
Я так думав: погодую
Діточок голодних
Та й вернуся назад в військо;
Пани не полають
За те, що для діточок
Хлібця устараю...
А хто ж для їх устарає?..
Пане мій, аудитор,
Скажіть мені щиру правду:
А у вас є діти?
- В мене? Нема! - Ох, як шкода!
Тоді би ви знали,
Як то серце дуже болить!..
- Ти дурень! - О пане,

Богдай вам не довелось
Ніколи у світі!..
Діти мої нещасливі,
Діти мої, діти! -
Та й заплакав. А аудитор,
Дивлячись на него,
По-німецьки викривився:
- А тобі, пся вего,
Не читали артикули?
- Які артикули?
- Про олово та про порох!
- Та ми, пане, чули
Ще й не оден; але про те,
Як діти вмирають
Із голоду, - це ніколи
В школі не читали.
Але я знав, що таке буде,
Пане мій, аудитор!..
Доле моя нещаслива!
Діти мої, діти!..
- А тепер же що думаш,
Званичу Іване?
- Я думаю, що пустите
Хоть тепер додому,
До діточок!.. Пустіть, пани,
Пустіть, мої сизі,
Хоть на днину, хоть на півдня,
Хоть лиш на годину!
Я вернуся! Бігме, вернусь!
Не смійтеся, пане. -
Майор махнув; гарештанта
Назад у кайдани
Закували та й одвели
У катуш вартові.
А в справниці осталися
Судці з аудитором.
- Яку кару судитимем? -
Питається майор
Авдитора. - В шість вулицю.
Що кажуть гемайні?
- Ми просимо панів славних,
Може, подарують
Страшну кару! Він молодий...
- Ви, може, не чули,
Сякі-такі, що він утік?
Ще й то милостиня,
Що не кажем розстріляти!
- Ліпше, мабіть, гинуть,
Пане майор!.. - Нема коли!

Що кажуть капралаи?
- Ми просимо хоть обменшить
Старшну, тяжку кару.
Хоть на буки! - Що за дука!
Фельфебри, а ви що?
- Ми так, як ви, пане майор;
Ми у всьому нижчі.
Хай улица. - А що кажуть
Пани офіцери?
- Ми думаєм, що замалу
Кару засудили.
Розгніваєм єднорала,
А відтак що буде?..
Ми кажемо розстріляти!
- Нехай таки буде
При вулиці, - каже майор, -
Бо много писати;
Обершт просив не бариться,
Прийти в карти грати.

А другої днини о сьомій годині,
Як стали тамбори дрібний вірбиль грать...
Будь проклята мати, проклята та днина,
Коли породила ці вірші писать!
Коли породила очима дивиться,
Як будуть козаچه тіло то кроїть,
Як буде кров червона, не чорна кров литься!
Дивіться, камрати, дивіться, дивіть,
Як ті тихі очі кров'ю підкипають,
Як профуз вужищем ті руки скрутив,
Як з-під синіх нігтів кров повиступала,
Як він ся, сердешний, в небо подивив
До того святого, що люди казали -
За хмаров не видко, за вірблем не чуть...
Там білі ангели лелуйя співають, -
Не горем убитий сердешний рекрут!?
А майор гукає, щоб дужче карати.
- З усієї сили треба, - каже, - бить!
Вам жалко, псі віри, тих білих кабатів
Да того реміння, що кров ме росить?
Сто буків!!! - Ох, боже, аж серце замліло!..
Зашуміли лози, як звіяний луг.
По білім ремінню, по кабатах білих
Пішла кров червона, як дрібний жемчуг.
А майор гукає в одно лиш, щоб бити!
Тричі обміняли крутий верболоз!
Вже крові доситу, і людям доситу.
Зомлів сіромаха... Всадили на нош

Та й одвезли до шпиталю.
Німецькі дохтори
Чи загоять наші рани? -
І бог не загоїть.
Бо глибокі... о, глибокі!
Чи як кажеш, друже?
А вни мене не питаються,
Чого серце тужить!..
Серце тужить, душа плаче,
Бо вни знають, за що.
Люди в серця не питають,
А кажуть: "Ледащо".
От що, брате! Боже, боже!..
Він каже приймати;
Доки замкнуть в домовину,
Каже пропадати
Та дожидать з того світу
Гарнішої долі!
Може, прийде; а не прийде -
І то божа воля.
Чи ж нам доста не осталось
В широкому світі,
Коли дають поплакати?
Нерозумні діти!
А могила де осталась?
Коротка дорога:
На півсажня під мураву -
Ні світа, ні горя,
Ні майорів, ні прийомів,
Ні лютого лиха!
І холодно, і широко,
І любо, і тихо,
Як у раї, як у небі!
Да що нам гадати!..
Ходім лучче подивиться,
Як муть вибирати,
Пруття з плечей ті дохтори...
Не можу, не можу...
Ходім, брате, ходім прічки!..
Боже ти наш, боже!

Стойкар

Місяцю-князю,
Білий вівчарю,
Вийди, голубе,
З чорної хмари!
Бо я далеко
Сю ніч мандрую;

Сю ніч мандрую -
Де цар ночує,
Той білий цісар
В золотій зброї,
Що му три зорі
Над головою,
На княжих грудях
Золоте руно...
О моя думо!

.....
Не плач, серце, не плач, моє!
Не буду з тобою, -
Між білими німчиками
Найду свою долю.
Буду з ними, молодими,
Під германом биться,
Буду у їх пишних церквах
Богові молитися.
Буду тихим їх дівчатам
Під вікнами співати,
На золотій бандуроньці
Всю ніч пригравати.
А у днину припочину
На лебедіх грудях,
Заплакану Україну
Навіки забуду.
Заплакану Україну,
Заплакані діти...
Забуду тя, серце моє,
При місяця світі...
Світи ж, мій князю!
Хоть на годину,
Хоть в домовину...
Чого ж я плачу?..

Зійди, зійди, срібноногий,
в рожевім гаю,
Скажи єї, серце моє,
що їй продаю
Молодому цісареві
в барвінковий край
За чарочку токай-вина,
за меду бокал.
В барвінковій Німтчині,
як місяць сходив,
По ганочку мальованім
цар-цісар ходив,
На золотій алеуті
дві пісеньці грав.

В його личко кривавое -
він го утирав;
На голові залізная -
він єї здоймив,
Поцілував, та й заплакав,
та й переломив.
"Одну, - каже, - половину
буду дарувать,
А з другої в злотарчика
два персні кувать.
Два перстені насаджені,
а доля одна:
Звінчаються з Чорним морем
в неділю до дня.
А щоб люди не казали, -
не буду тужить:
У годину повінчаюсь,
увік будем жить".

А ви, люди, вибачайте,
Коли вас клопочу!
Тільки серцю в світі волі,
Що темної ночі.
Душа ломить свої замки,
Ланці олов'яні,
Гуля собі білим конем
Межи віщунами
Та вгадає чужу долю.
Така божа воля!
Тільки свою не вгадає
Ніколи, ніколи.
Чи так, браття-товариші,
Чи добре я кажу?
Співак правду заспіває, -
Правду не покаже.

Світить місяць серед неба,
Зіроньки сіяють.
Спочивають бідні люди,
Як хто собі знає.
Дехто собі в єдамашках
Та в білих перинах,
Дехто в шинку під лавою,
А дехто й під тином
Ізгнувся - ніч приспала,
Як рідна мати.
А Морфаїс молоденький,
Той син її багатий,
Колюдує з гостинцями:

Цісареві з Відня
Віддав назад Малан-місто;
А удові бідній
Привів сина з Італії,
Де го поховали;
Поручникам молоденьким -
Грошників чимало
Та патенти на майорів;
"Матиці" та "Слову" -
Карбованців та орденів.
Що кому до того!
А що санів, а що слави,
А сліз України...
А прокльону!.. аж упились!
А мені, єдиний,
Що осталося в твоїм розі?
Тільки дрібні сльози
Та некрита домовина...
Боже милий, боже!

Де ж ти нічку заночував,
Сердешний Іване?
Чи у полі, чи удома,
Чи на царській брамі
Серед Відня на шельваху?
Заплакані очі...
Поплач собі, Іваночку,
Темненької ночі,
Доки ще спочивають
Недобрії люде;
Не почують, не побачать, -
Тобі легше буде.
Тільки вважай, мій соколе,
На цісарську плиту
Щоб ті сльози не капали!
Бо ще будуть бити,
Будуть бити, Іванчику, -
А у тебе діти:
Остануться сиротами
В широкому світі.

Світить місяць серед неба,
Зірочки сіяють.
Стоїть Іван на шельваху,
Дрібний лист читає;
Далекий лист, пани-браття, -
З дому, з Буковини.
Послухаймо, що там пише
Його Катерина!

"Прощай мене, мій Іване,
Друже мій, козаче,
Та й не журись.. бо ти мене
Більше не побачиш.
Не побачиш, мій голубе!
Я іду до бога,
До діточок своїх любих -
До Василька мого,
До Штефанка! Іваночку,
Як він тя багато
Нагадував, часуючи!
"А де, - каже, - тато?
Де батечко мій єдиний?
А ти все гулила,
Що він хлібця нам принесе,
А мені знов брилю
З шовковов політичків,
Штефанкові шапку
Та й пишного соловейка,
Що співає!.. Мамко,
А Штефан де?.. де Штефанко?
Умер - не ждав тата?"
"Не ждав, синку, - попа дождавсь".
"Отой боротатий,
Що так гарно йому співав?"
"Той, моє кохання!"
"А мені він заспіває?
Та-бо не плач, мамо!
Кажі: мені заспіває?"
"Заспіває, синку!.."
Та й заспівав... Іваночку...
Друже мій єдиний, -
А від тебе ні словечка!
Що я не ходила
На ту пошту!.. нема нічо.
О, друже мій милий,
Ти нас забув, відцурався? -
Як сам собі знаєш...
Будь щасливий в сему світі!
Я тебе прощаю
Цілим серцем, Іваночку!
Я буду молити
Гарнішої долі-щастя
Тобі з того світа.
Та не журись, минулося!
Журба не pomoже.
Така, мабуть..." - Не дочитав.
- Боже милий, боже!!! -
Як не крикне!.. Загриміло...

Всі мури лунають...
Іваночку, Іваночку!..
Немає, немає!..

А ти спочиваєш, наш вічний пане!
Як серце вбиваєсь - до тебе не чуть;
Тебе зачинили за золоту браму,
А нас твої німці катують та б'ють.
Або щоб нехати пекельної муки,
Сами ся вбиваєм, - нема що робить...
Щаслива та хвиля, щаслива розлука!
Який світ цей красний - не хочеться жить.
Нехай нажиються ті пани неситі,
Нехай нажиється, хто душу продав!
А ми глядім смерті, ми горем убиті!..
Усі в єго діти, лиш нас понехав!
А сам спочиває... Не славно слава,
Великий наш князю! Чи не ме давить
Лицарську скраню коруна кривава,
Сльозами убрана?.. Не мені судить
Христа твого, святий боже!
Я більше не буду.
Та й за віщо? Що він винен? -
Люди, люди, люди!

Кінець

Місяцю-князю,
Срібний королю,
Мила розмова,
Друже, з тобою!
Як сам з собою,
Як брат з сестрою,
Так я з тобою!..

.....
Місяцю-князю,
Дністерський царю,
Чом ти сховався
За чорну хмару,
Коли ми тяжко,
Коли ми важко,
Коли сердечко
Б'ється, як пташка?..
Ох, важко, важко!..

Три стрільчики молоденькі
з стрілецтва да йшли,
Убитого жовнярика
край моря найшли.

Та йстали вни, молоденькі,
над ним банувать,
Та й стали вни над жовняром
три думці думать.
Оден каже: "Пане-браття, -
урода, як жир, -
Мабіть, же він в Угорщині
токай-вино пив".
Третій каже: "Пани-браття, -
мальований стан, -
Мабіть, же він в Буковині
пшениченьку жав".
А я кажу, пани-браття,
що місяць зійшов,
А в цісаря віденського
на стільчику кров.

Пішов фрайтер молоденький
Стойку люзувати,
За ним іде облюзунок.
- Чогось мені, браття,
Так тяжко на серденьку!..
Щось, мабіть, не гарне
Складається... Ох, лишенько!
Іване! ліхтарні!
Мой, Іване.. Чи так, серце?..
Не ждав єси люзу?
А я думав, що вернемо
Оба домів, друже,
Як і прийшли!.. Не ждав єси?..
Іване, Іване,
А як вийде Катерина
Та мене питає,
Де я тебе подів, серце, -
Що буду казати?..
Іваночку, соколе мій,
Чом не глянеш, брате,
Тим поглядом тихим, щирим
На вірного друга? -
Виймив хустку, накрив личко:
- Послідня послуга,
Товаришу.. Прощай мене! -
На смерть зажурился.

А тим часом дали знати,
Що шельвах убився
На цісарській таки брамі.
Ото препоганий!
Да не за те, що убився,

А за те, що браму,
Ще й цісарську, закривавив!
Мужицька натура!..
Не уставай, Іванчику,
Бо покрають шкуру
На ремені, серце моє!
Чуєш? На ремені!
"Не журіться, пани-браття.
Ні завтра, ні нині
Вже не встану з домовини!..
Святий супокою,
Звінчаюся, серце моє,
Навіки з тобою...
Без корогвей і без попа
Звінчаюся, друже!
У новенькій домовині
Цареві дослужу!"
Позбігались офіцери
Та спльовують, лають;
Позбігались товариші,
Сльози утирають.
Витесали домовину
З сирії кедрини,
Поховали товариша
За цвинтар під тином, -
Без корогвей, без подзвону,
Без доброї слави.
Добув єси, брате, долі!..
А ксьондзи лукаві
Ще й у пекло записали -
Пекельнії діти!..
От що, браття! Лиш їм самим
У раю сидіти
З кухарками! Та цур же вам
З тим турецьким раєм!
Держіть собі! Цего раю
Ми не дожидаєм.
Правди, волі дожидаєм
В тебе, батьку світла!
Твоє царство, твоя слава
Вовіки і віки!

У шпиталі молод фрайтер
на смерть да лежав,
Молодого товариша,
як бога, прохав:
- Пода, вірний товаришу,
флюяру мені.
Най заведу, защебечу

хоть пісню, хоть дві!
Одна пісня голосная,
а друга німа:
"Розмовляли дві берези
в неділю до дня..."
Гой, став фірер молоденький
до цугу казать:
- Треба, браття, товаришу
кедрину тесать. -
...А кедрина - не калина,
я сам їй тесав;
Що зарубав яснов бардов -
як в серденько втяв!
А вни кажуть мені єго
ще й в трунву зложить?
Хіба мене молодого
у ню положіть!